

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 2-son

VOLUME 5 / ISSUE 2 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.2.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Jurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas’ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqнома

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 28.04.2025-yilda bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 15,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 84.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS’UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
28.04.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 15,8. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 84.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 28.04.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 15,8.

Units: 100. Order: № 84.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 8 **ALIYEV ILHOMJON MUROD O'G'LI**
Sun'iy intellekt texnologiyalarini O'zbekiston Respublikasi adliya organlari faoliyatiga tatbiq etish

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 17 **RUSTAMBEKOV ISLAMBEK RUSTAMBEKOVICH, GULYAMOV SAID SAIDAXRAROVICH**
Zamonaviy kiberkorupsiya: tushunchasi, muammolari va Markaziy Osiyo hududida unga qarshi kurashish choralar
- 30 **JUMAG'ULOV ALISHER ERNAPASOVICH**
Sukuk: yangi huquqiy institutga tarixiy nazar
- 38 **INOYATOV NODIRBEK XAYITBOY O'G'LI**
Sun'iy intellekt va avtonom transport vositalari: raqamli davrda huquq subyektiligi masalalari
- 47 **KAN YEKATERINA EDUARDOVNA**
Sog'liqni saqlash sohasida sun'iy intellektni joriy etishdagi normativ to'siqlar
- 55 **SAIDOV BOBUR BAXROMJONOVICH**
Metaolamlarni huquqiy tartibga solish: virtual dunyoda yurisdiksiya va intellektual mulkni himoya qilish masalalari
- 81 **NABIRAYEVA ZARNIGOR AKMALOVNA**
AQShda robot-maslahatchilar faoliyatini tartibga solish xususiyatlari
- 91 **NURULLAYEV UMIDBEK XUDAYBERDIYEVICH**
O'zbekiston va xorijiy davlatlar qonunchiligida axborot vositachisining huquqiy maqomi masalalari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 101 **ABDULLAYEVA RISOLAT SUNNATOVNA**
Chet el fuqarolari bilan nikohni qayd etish masalalari va bu boradagi xalqaro qonunchilik asoslari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 111 **ABDUSAMADOVA ZARINA SHOBIDDIN QIZI**
Xorijiy mamlakatlarda yer servitutining turlari va ularning huquqiy tabiati
- 125 **TURDIYEV BOBIR SOBIROVICH**
Atrof-muhitga oid qarorlar qabul qilishda jamoatchilik ishtiroki: xalqaro standartlar va xorij tajribasi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 141 **RAXMANOV SHUXRAT NAIMOVICH**
Xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqining umumiy xalqaro huquq tizimidagi o'ri: nazariy-metodologik yondashuvlar

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

- 150 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT QIZI**
Inson huquqlarini himoya qilishda nodavlat notijorat tashkilotlari ishtiroki tushunchasi va tavsifi

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH.
PROBATSIIYA FAOLIYATI

- 161 **XO'JAMBERDIYEV FARRUX KOMILOVICH**
Jamoat xavfsizligini ta'minlashni takomillashtirish: Turkiya tajribasi va O'zbekiston uchun istiqbollar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

8 АЛИЕВ ИЛХОМЖОН МУРОД УГЛИ

Внедрение технологий искусственного интеллекта в деятельность органов юстиции
Республики Узбекистан

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

17 РУСТАМБЕКОВ ИСЛАМБЕК РУСТАМБЕКОВИЧ, ГУЛЯМОВ САИД САИДАХРАРОВИЧ

Современная киберкоррупция: понятие, проблемы и пути противодействия
в Центральноазиатском регионе

30 ЖУМАГУЛОВ АЛИШЕР ЭРНАПАСОВИЧ

Сукук: исторический взгляд на новый правовой институт

38 ИНОЯТОВ НОДИРБЕК ХАЙИТБОЙ УГЛИ

Искусственный интеллект и автономные транспортные средства: вопросы правовой
субъектности в цифровую эпоху

47 КАН ЕКАТЕРИНА ЭДУАРДОВНА

Нормативные барьеры внедрения искусственного интеллекта в здравоохранении

55 САИДОВ БОБУР БАХРОМЖОНОВИЧ

Правовое регулирование метавселенных: вопросы юрисдикции и защиты интеллектуальной
собственности в виртуальных мирах

81 НАБИРАЕВА ЗАРНИГОР АКМАЛОВНА

Особенности регулирования деятельности роботов-консультантов в США

91 НУРУЛЛАЕВ УМИДБЕК ХУДАЙБЕРДИЕВИЧ

Правовой статус информационного посредника в законодательстве Узбекистана и зарубежных стран

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

101 АБДУЛЛАЕВА РИСОЛАТ СУННАТОВНА

Вопросы регистрации браков с иностранными гражданами и международно-правовые основы
в этой сфере

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

111 АБДУСАМАДОВА ЗАРИНА ШОБИДДИН КИЗИ

Типы сервитутов в зарубежных странах и их правовая природа

125 ТУРДИЕВ БОБИР СОБИРОВИЧ

Участие общественности в принятии решений, касающихся окружающей среды:
международные стандарты и зарубежный опыт

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

141 РАХМАНОВ ШУХРАТ НАИМОВИЧ

Место дипломатического права международных организаций в системе международного права:
теоретико-методологические подходы

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

150 НОСИРОВА МАРЖОНА НЕГМАТ КИЗИ

Понятие и характеристика участия некоммерческих негосударственных организаций
в защите прав человека

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

161 ХУЖАМБЕРДИЕВ ФАРРУХ КОМИЛОВИЧ

Совершенствование обеспечения общественной безопасности: опыт Турции и перспективы для
Узбекистана

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 8 **ALIEV ILKHOMJON MUROD UGLI**
Implementation of artificial intelligence technologies in the activities of the justice authorities of the Republic of Uzbekistan

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 17 **RUSTAMBEKOV ISLAMBEK RUSTAMBEKOVICH, GULYAMOV SAID SAIDAKHRAROVICH**
Modern cybercorruption: concept, challenges, and countermeasures in the Central Asian region
- 30 **JUMAGULOV ALISHER ERNAPASOVICH**
Sukuk: a historical view of the new legal institution
- 38 **INOYATOV NODIRBEK KHAYITBOY UGLI**
Artificial intelligence and autonomous vehicles: issues of legal subjectivity in the digital era
- 47 **KAN EKATERINA EDUARDOVNA**
Regulatory barriers to the implementation of artificial intelligence in healthcare
- 55 **SAIDOV BOBUR BAKHROMJONOVICH**
Legal regulation of metaverses: issues of jurisdiction and intellectual property protection in virtual worlds
- 81 **NABIRAYEVA ZARNIGOR AKMALOVNA**
Features of regulating robo-advisors in the USA
- 91 **NURULLAEV UMIDBEK KHUDAYBERDIYEVICH**
Issues of the legal status of an information intermediary in the legislation of Uzbekistan and foreign countries

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 101 **ABDULLAEVA RISOLAT SUNNATOVNA**
Issues of marriage registration with foreign citizens and the foundations of international legislation in this regard

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 113 **ABDUSAMADOVA ZARINA SHOBIDDINOVNA**
Types of servitudes in foreign countries and their legal nature
- 125 **TURDIEV BOBIR SOBIROVICH**
Public participation in environmental decision-making: international standards and foreign experience

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 141 **RAKHMANOV SHUKHRAT NAIMOVICH**
The role of the diplomatic law of international organizations in the general system of international law: theoretical and methodological approaches

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

- 150 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT KIZI**
The concept and descriptions of the participation of non-governmental non-profit organizations in the protection of human rights

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

- 161 **KHUJAMBERDIYEV FARRUKH KOMILOVICH**
Improving public safety ensuring: the experience of turkey and prospects for Uzbekistan

Kelib tushgan / Получено / Received: 02.04.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 19.04.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 28.04.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.2./RRPI1258

UDC: 341(045)(575.1)

XALQARO TASHKILOTLARNING DIPLOMATIK HUQUQINING UMUMIY XALQARO HUQUQ TIZIMIDAGI O'RNI: NAZARIY-METODOLOGIK YONDASHUVLAR

Raxmanov Shuxrat Naimovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xalqaro huquq va inson huquqlari kafedra mudiri,

yuridik fanlar nomzodi, dotsent

ORCID: 0000-0003-4449-0294

e-mail: shuxratjon@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi va uning xalqaro huquq tizimidagi o'rnini nazariy va metodologik jihatdan tahlil qiladi. Ushbu huquqiy institut xalqaro tashkilotlarning mustaqil subyekt sifatida shakllanishi, ularning diplomatik maqomi, daxlsizlik va imtiyozlari, shuningdek, xalqaro munosabatlardagi ahamiyati kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Xalqaro tashkilotlar zamonaviy diplomatik huquq tizimining muhim subyektlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat davlatlar manfaatlarini muvofiqlashtirish, balki xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish va global muammolarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularning diplomatik vakolatlari, huquqiy maqomi va xalqaro huquq me'yorlari asosida erishgan imtiyozlari, xalqaro huquqni tartibga solishning alohida tarmog'i sifatida shakllangan. Maqolada xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi, xalqaro munosabatlarni tartibga soluvchi institut sifatida rivojlanishi, ko'p tomonlama diplomatiyaning o'sishi va xalqaro tashkilotlar tomonidan qabul qilingan huquqiy hujjatlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va boshqa xalqaro tuzilmalarning diplomatik huquq doirasidagi faoliyati, shuningdek, ularning xalqaro huquqiy me'yorlarni shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Maqolada global miqyosda yuzaga kelayotgan yangi chaqiriqlar, jumladan, xalqaro xavfsizlik, ekologik muammolar va iqtisodiy integratsiya jarayonlari, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquq tizimiga ta'siri atroflicha ko'rib chiqiladi. Diplomatiya va konsullik huquqining takomillashuvi, global boshqaruvdagi o'rni va davlatlararo hamkorlik jarayonlariga ta'siri tahlil etiladi. Maqola yakunida xalqaro huquqning evolyutsiyasi va kodifikatsiya jarayonlarida xalqaro tashkilotlarning tutgan o'rni, ularning diplomatik huquq tizimiga qo'shgan hissasi hamda kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: xalqaro tashkilotlar, diplomatik huquq, xalqaro huquq, ko'p tomonlama diplomatiya, konsullik huquqi, xalqaro munosabatlar, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, davlatlararo hamkorlik, globallashtirish

МЕСТО ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Рахманов Шухрат Наимович,

кандидат юридических наук, доцент,
заведующий кафедрой «Международное право и права человека»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. Настоящая статья посвящена теоретико-методологическому анализу дипломатического права международных организаций и его места в системе международного права. Данный правовой институт охватывает такие аспекты, как формирование международных организаций в качестве самостоятельных субъектов, их дипломатический статус, иммунитет и привилегии, а также значение в международных отношениях. Международные организации являются важными субъектами современной системы дипломатического права. Они играют ключевую роль не только в координации интересов государств, но и в развитии международного сотрудничества, мирном урегулировании конфликтов и управлении глобальными вызовами. В то же время их дипломатические полномочия, правовой статус и полученные на основе международных правовых норм привилегии формируют особую ветвь международного права. В статье рассматривается развитие дипломатического права международных организаций как института регулирования международных отношений, рост многосторонней дипломатии и значение правовых документов, принимаемых международными структурами. Особое внимание уделено деятельности Организации Объединённых Наций (ООН) и других международных структур в рамках дипломатического права, а также их роли в формировании норм международного права. Также подробно анализируется влияние новых глобальных вызовов, таких как международная безопасность, экологические проблемы и процессы экономической интеграции, на систему дипломатического права международных организаций. Рассматривается совершенствование дипломатического и консульского права, его роль в системе глобального управления и влияние на процессы межгосударственного сотрудничества. В заключение автор рассуждает о месте международных организаций в эволюции и кодификации международного права, об их вкладе в систему дипломатического права и перспективах дальнейшего развития.

Ключевые слова: международные организации, дипломатическое право, международное право, многосторонняя дипломатия, консульское право, международные отношения, Организация Объединённых Наций, межгосударственное сотрудничество, глобализация

THE ROLE OF THE DIPLOMATIC LAW OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE GENERAL SYSTEM OF INTERNATIONAL LAW: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES

Rakhmanov Shukhrat Naimovich,

Head of the Department of International Law and Human Rights,
Tashkent State University of Law,
Associate Professor, Candidate of Legal Sciences

Abstract. This article provides a theoretical and methodological analysis of the diplomatic law of international organizations and its place in the international legal system. This legal institution encompasses aspects such as the formation of international organizations as independent entities, their diplomatic status, immunity and privileges, as well as their significance in international relations. International organizations are one of the important subjects of the modern system of diplomatic

law. They play an important role not only in coordinating the interests of states but also in developing international cooperation, peacefully resolving conflicts, and managing global problems. At the same time, their diplomatic powers, legal status, and privileges obtained on the basis of the norms of international law have been formed as a separate branch of international law regulation. The article analyzes the diplomatic law of international organizations, their development as an institution regulating international relations, the growth of multilateral diplomacy, and the significance of legal documents adopted by international organizations. In particular, the activities of the United Nations (UN) and other international structures within the framework of diplomatic law, as well as their role in the formation of international legal norms, are highlighted. The article examines in detail the impact of emerging global challenges, including international security, environmental problems, and economic integration processes, on the diplomatic legal system of international organizations. The improvement of diplomatic and consular law, its role in global governance, and its impact on interstate cooperation processes are analyzed. The article concludes by discussing the role of international organizations in the evolution and codification of international law, their contribution to the system of diplomatic law, and future development trends.

Keywords: international organizations, diplomatic law, international law, multilateral diplomacy, consular law, international relations, United Nations, intergovernmental cooperation, globalization

Kirish

XIX asrning oxirigacha davlatlararo diplomatik faoliyat ikki tomonlama munosabatlar doirasida amalga oshirilgan va xalqaro tashkilotlarning soni kam bo'lganligi tufayli xalqaro konferensiyalar ham kamdan kam hollarda o'tkazilar edi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab turli xalqaro tashkilotlarning tuzilishi faollashdi. XXI asrga kelib esa xalqaro tashkilotlarning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o'rnini va salmog'ining sezilarli darajada oshgani shubhasizdir.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) ma'lumotlariga ko'ra, hukumatlararo tashkilotlar soni 1945-yilda 123 tani tashkil qilgan bo'lsa, 2020-yilga kelib ularning soni 300dan oshdi [1]. Ular xalqaro huquqning mustaqil subyektlari sifatida davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, hozirgi kunda ularning xalqaro aloqalar va davlatlararo munosabatlarda xalqaro huquq subyektlarining ko'p tomonlama hamkorligini ta'minlashdagi ishtiroki va ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Xalqaro tashkilotlar nafaqat davlatlar manfaatlarini muvofiqlashtiruvchi "makon" sifatida harakat qiladi, balki xalqaro-huquqiy munosabatlarning turli shakllarida mustaqil subyektlar sifatida ishtirok etadi. D.G. Samxa-

radze: "Zamonaviy xalqaro munosabatlarning o'ziga xos xususiyati davlatlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish va rivojlantirishning asosiy yo'llaridan biri sifatida xalqaro tashkilotlarning roli tobora ortib bormoqda", – deb qayd etdi [2]. Shuningdek, G.I. Tunkin: "Xalqaro tashkilotlar xalqaro hayotda doimiy va juda muhim hodisaga aylandi" [3], – deb ta'kidladi.

Hozirgi zamon xalqaro huquqi sifat jihatidan rivojlanib borayotgan voqelik sifatida qabul qilinadi. Xalqaro huquq doirasida yangi tarmoqlar va institutlar vujudga kelmoqda, mavjudlari yiriklashib bormoqda. A.X. Abashidze va I.A. Chistoxodovlar fikricha: "Globallashib borayotgan dunyo hamda davlatlar va xalqlarning o'zaro bog'liqligi sharoitida zamonaviy diplomatiyaning xalqaro tashkilotlar darajasida jadallashishi va xalqaro tashkilotlar doirasida ko'p tomonlama diplomatiyaning roli ortib borayotganligi kabi xususiyatlarni hisobga olish kerak..." [4]. Shuningdek, O. Koxnenko: "Xalqaro tashkilotlar hozirgi kunda o'z ahamiyatiga ega bo'lib, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, moliya-iqtisodiyot, sog'liqni saqlash, fan, ta'lim va madaniyat, intellektual mulk, qishloq xo'jaligi, savdo, atrof-muhit va boshqa sohalarida o'z vazifalarini bajaradilar" [5], – deb ta'kidlagan

holda, xalqaro tashkilotlar faoliyati sohalarining kengayib borayotganligini qayd etgan bo'lsa, A.D.Guliyevning: "Hozirgi kunda xalqaro tashkilotlar xalqaro hayotda doimiy va juda muhim hodisaga aylandi, chunki hozirgi xalqaro munosabatlar ularda ko'p tomonlama diplomatiyaning roli ortib borayotganligi bilan ham xarakterlanadi. Ko'p tomonlama diplomatiya xalqaro hayotning BMT va boshqa universal xalqaro tashkilotlarning faoliyati bilan bog'liq ko'plab muhim jabhalarini qamrab oladi"[6], – degan asosli fikrlarini ham alohida ta'kidlash mumkin.

O'z navbatida, M.M.Maksudov ham: "Davlatlarning tub muammolarini yakka o'zi hal qila olmasliklari va diplomatiyaning an'anaviy (ikki tomonlama) shakllari bir necha va ko'p davlatlarning birgalikdagi harakatlarining samarali usullarini ishlab chiqishga qodir emasligining tan olinishi xalqaro tashkilotlar rivojlanishiga turtki bo'lib xizmat qildi" [7], – degan fikrni ilgari suradi.

Davlatlarning tub muammolarini yakka o'zi hal qila olmasliklari va diplomatiyaning an'anaviy (ikki tomonlama) shakllari bir necha va ko'p davlatlarning birgalikdagi harakatlarining samarali usullarini ishlab chiqishga qodir emasligining tan olinishi xalqaro tashkilotlar rivojlanishiga turtki bo'lib xizmat qildi.

Darhaqiqat, hozirgi kunda xalqaro tashkilotlar xalqaro munosabatlarni rivojlantirish jarayonining ajralmas qismiga va ko'p tomonlama diplomatiyaning asosiy shakliga aylandi. Zamonaviy xalqaro munosabatlar asosan huquqiy maydonda harakatlanadi va bunda asosiy tartibga soluvchi regulyator xalqaro huquq hisoblanadi, o'z navbatida, davlatlarning o'zaro munosabatlari diplomatik va konsullik huquqi bilan tartibga solinadi. Diplomatik va konsullik huquqi normalarining samaradorligi davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlari hamda xalqaro munosabatlar ishtirokchilarining barqarorligi va teng huquqli munosabatlarini kafolatlaydi, ularning mutanosib hamkorligiga yordam beradi.

A.D.Guliyevning monografiyasida ta'kidlanganidek, an'anaviy ma'noda "diplomatik huquq" ("elchilik huquqi") atamasi odatda diplomatik munosabatlar o'rnatilgandan keyin suveren davlatlar o'rtasida almashiladigan diplomatik vakolatxonalarining maqomi va funksiyalarini tartibga soluvchi xalqaro huquq normalari deb ataladi. "Konsullik huquqi" atamasi esa shu bilan bog'liq bo'lib, konsullik muassasalarining maqomi va funksiyalarini tartibga soluvchi xalqaro huquq normalarini anglatadi. Biroq bu tushunchalar davlatlar va xalqaro tashkilotlarning tashqi munosabatlardagi barcha sohalarini qamrab ololmaydi hamda diplomatiyaning ushbu yangi shakli mavjud xalqaro hukumatlararo tashkilotlarga tatbiq etiladi va ular doirasida o'tkaziladigan konferensiyalarda samarali bo'ladi. Faoliyatning ushbu turi xalqaro hukumatlararo tashkilotlar huzurida akkreditatsiyadan o'tadigan davlatlarning doimiy vakolatxonalari, "ad hoc" maxsus missiyalar, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning a'zo davlatlardagi yoki boshqa xalqaro tashkilotlardagi vakolatxonalari kabi yangi turdagi missiyalarni yaratishni taqozo etdi [8].

G.I. Udovenko quyidagilarni ta'kidlaganda mutlaq haqiqatni ifodalagan edi: "Zamonaviy sharoitda, avvalgi davrlarda bo'lganidek, suveren davlatlarning tashqi aloqa organlari diplomatiyaning asosiy subyektlari bo'lib qolmoqda. Bu esa xalqaro huquq doktrinasi va xalqaro munosabatlar amaliyotida, odatda, qabul qiluvchi davlatdagi diplomatik vakolatxonalarning faoliyati hamda davlatlarning xalqaro hukumatlararo tashkilotlardagi doimiy vakolatxonalari faoliyati o'rtasida farqning mavjudligini ko'rsatadi" [9].

Italiyalik huquqshunos R. Ago BMT Xalqaro huquq komissiyasi doirasida davlatlar va hukumatlararo tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlarning diplomatik jihatlarini alohida ko'rib chiqish zarurligini tushuntirar ekan, ikkita asosiy sababni ko'rsatdi: 1) bu munosabatlarda xalqaro huquq subyektlari ishtirok etishi, tuzilishi va xarakteridagi farqlar ularga

nisbatan davlatlararo munosabatlardagi diplomatik huquqni oddiygina qo'llashni imkonsiz qiladi; 2) ushbu munosabatlar aslida ikki tomonlama emas, chunki xalqaro tashkilot xalqaro huquq subyektiga aylangan bo'lsa-da, o'z hududiga ega emasligi sababli, munosabatlarda uchinchi tomon sifatida – qabul qiluvchi davlatning kiritilishi alohida ahamiyat kasb etadi [10].

Shu munosabat bilan, adabiyotlarda to'g'ri ta'kidlanganidek, milliy xalqaro huquq fani davlatlarning xalqaro hukumatlararo tashkilotlardagi vakilligi bilan bog'liq jihatlariga yetarlicha e'tibor bermayapti, xalqaro konferensiyalar, maxsus missiyalar, delegatsiyalar va xalqaro hukumatlararo tashkilotlarning davlatlardagi yoki boshqa xalqaro hukumatlararo tashkilotlardagi vakolatxonalari, shuningdek, xalqaro huquqning milliy doktrinasi sezilarli bo'shliq mavjud [11].

Material va metodlar

Tadqiqot davomida xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqining xalqaro huquq tizimidagi o'rnini tahlil qilishda bir qator ilmiy manbalar va huquqiy materiallar ishlatilgan. Tadqiqotda xalqaro huquqiy hujjatlar, shu jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va boshqa xalqaro tashkilotlarning nizomlari va konvensiyalariga tayanildi. Shuningdek, tadqiqotda xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquq doirasidagi faoliyatini ko'rsatadigan ilmiy adabiyotlar, o'zaro huquqiy kelishuvlar, davlatlararo va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi diplomatik munosabatlarni tartibga soluvchi xalqaro hujjatlar hamda zamonaviy diplomatik huquqning rivojlanishiga oid tadqiqotlar qo'llandi.

Mazkur tahlil jarayonida mualliflik pozitsiyasi ishlab chiqilib, qonunchilikni rivojlantirish bo'yicha xulosa va takliflar ilgari surildi.

Ushbu tadqiqot ishida qiyosiy tahlil, huquqiy tahlil, normativ hujjatlar tahlili, analitik metodlar, ilmiy adabiyotlarni o'rganish, tizimlilik va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

XX asrning 70-yillaridan boshlab ba'zi olimlar xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi g'oyasini asosli ravishda targ'ib qila boshladilar. XXI asrda esa xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqini tan olish haqidagi nazariy yondashuvlar yanada mustahkamlandi.

I.I. Lukashuk [11], V.M. Repetskiy [12], A.D. Guliev [6; 8], L.D. Timchenko [13], V.I. Kuznetsov va B.R. Tuzmukhammedov [14], I.S. Iskevich va A.V. Podolskiy [15], T.D. Matveeva [16] kabi mualliflarning xalqaro huquq, diplomatik va konsullik huquqi hamda tashqi aloqalar huquqi bo'yicha darslik va o'quv qo'llanmalari orqali xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqini tashqi aloqalar huquqi yoki diplomatik va konsullik huquqining alohida tarmog'i sifatida kiritib boshladilar.

Aytish joizki, adabiyotlarda diplomatiya ko'lami o'zgarishi va kengayishi "...xalqaro huquqning ushbu tarmog'iga tegishli yangi kichik tarmoqlarning shakllanishiga olib kelganligi" allaqachon ta'kidlangan [17; 18]. Masalan, A.D. Guliyev o'zining monografiyasida ushbu kichik tarmoqlarga quyidagilarni kiritadi: a) diplomatik huquq; b) konsullik huquqi; d) maxsus missiyalar huquqi; e) xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi [10, 192-b.].

Shuningdek, zamonaviy xalqaro huquqda ham xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining mustaqil tarmoq/kichik tarmoq sifatida tan olinishi kuchli va mustahkam pozitsiyaga ega ekanligini ta'kidlaymiz. So'nggi paytlarda O'zbekiston xalqaro huquq fanida ham xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining huquqiy mazmunini diplomatik va konsullik huquqida tarmoqlararo hodisa sifatida ochib berishga qaratilgan bir qator ilmiy nashrlar paydo bo'ldi [19].

Shu bilan birga, diplomatik va konsullik huquqining faqat "ikki tarmog'i" bor, degan fikrning tarqalganligini ham ta'kidlab o'tamiz. Biroq, biz bir qator xalqaro huquqshunoslarning [18] ushbu dalillarini ma'qullay olmaymiz, chunki diplomatik va konsullik huquqi

tizimi to'rtta kichik tarmoqni o'z ichiga oladi: diplomatik huquq, konsullik huquqi, maxsus missiyalar huquqi va xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi.

Ushbu kichik tarmoqlarning diplomatik va konsullik huquqi doirasida mustaqil bo'linmalarga bo'linishi ularning alohida manbalariga asoslanadi. Bizning fikrimizcha, diplomatik va konsullik huquqi doktrinasi bilan to'liq mos keladi va shuningdek, akademik X. Rahmonqulovning: "Xalqaro ommaviy-huquqiy xarakterga ega munosabatlar davlatlar o'rtasida, davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasida hamda xalqaro tashkilotlarning o'zlari o'rtasida o'rnatilishi mumkin", – degan so'zlari bilan ham asoslanadi [20].

Ushbu yondashuv bir qator huquqshunoslarning fikrlariga ham mos keladi. Masalan, B.I. Nefyodov: "Xalqaro huquq bu mustaqil huquqiy tizim bilan ifodalanadigan huquqning bir turi. Uni tartibga solishning asosiy predmetida, subyektlar o'rtasidagi asosiy yondashuvlarda ma'lum tafovutlar mavjudligiga qaramay, umuman olganda, davlatlararo munosabatlar sifatida talqin qilinishi mumkin bo'lgan davlatlar, xalqlar, xalqaro hukumatlararo tashkilotlar, davlatga xos tuzilmalar o'rtasidagi munosabatlar hisoblanadi", – deb ta'kidlaydi [21]. Shu asnda xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi faoliyatining legitimligi (qonuniy) isbotlangan.

Xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining shakllanishi BMT doirasida amalga oshirilayotgan izchil rivojlanish va kodifikatsiyalash jarayonida namoyon bo'ladi. BMT Nizomining 13-modda 1(a)-bandida: "Bosh Assambleya siyosiy sohadagi xalqaro hamkorlikka ko'maklashish va xalqaro huquqning tobora taraqqiy etishi va uning kodifikatsiyasini rag'batlantirish maqsadida tadqiqotlar uyushtiradi va tavsiyalar beradi", – deb ko'rsatilgan. Bosh Assambleya zudlik bilan ushbu qoidani hayotga tatbiq etishga kirishdi. 1946-yilda o'zining birinchi sessiyasida u xalqaro huquqni tobora taraqqiy ettirish va uning kodifikatsiyasi bo'yicha Qo'mitani ("O'n

yettilik qo'mitasi" nomi bilan mashhur) tuzdi, uning yig'ilishi 1947-yil may-iyun oylarida bo'lib o'tgan va Xalqaro huquq komissiyasini tuzishni tavsiya qilgan. Xalqaro huquq komissiyasi BMT Bosh Assambleyasining yordamchi organi hisoblanadi va uning maqsadi xalqaro huquqning izchil rivojlanishi va uning kodifikatsiyasini rag'batlantirishdir. Komissiya faoliyati Bosh Assambleyaning 1947-yil 21-noyabrda 174 (II) rezolyutsiyasining ilovasida keltirilgan Nizom (o'zgartirishlar kiritilgan) bilan tartibga solinadi.

Konseptual jihatdan, diplomatik va konsullik huquqi, shu jumladan, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqini kodifikatsiyalash va izchil rivojlantirish jarayonining barcha bosqichlarida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro huquq komissiyasi muhim rol o'ynagan. Aytib o'tish joizki, deyarli barcha shartnomaviy va konvensiyaviy hujjatlar, xususan, Diplomatik aloqalar to'g'risidagi Vena konvensiyasi (1961-yil 18-aprel), konsullik munosabatlari to'g'risidagi Vena Konvensiyasi (1963-yil 24-aprel) va Davlatlarning universal tusdagi xalqaro tashkilotlar bilan munosabatlaridagi vakilligi to'g'risidagi konvensiya (1975-yil 14-mart) aynan Xalqaro huquq komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan.

Biz o'rganayotgan obyekt doirasida yuzaga kelgan yangi jihatlarni tahlil qilgan holda, quyidagi xulosani bildirish mumkin: globalizatsiya davrida xalqaro huquq tizimida diplomatik va konsullik huquqi hamda xalqaro tashkilotlar huquqi doirasida yangi kichik tarmoq – davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning o'zaro munosabatlarini xalqaro-huquqiy jihatdan tartibga soladigan xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi shakllangan.

Tadqiqot natijalari tahlili

Shunga muvofiq, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi xalqaro tashkilotlarning vakolatlari, funksiyalari va javobgarligiga taalluqli xalqaro huquqning o'ziga xos qoidalari va tamoyillari majmuini qamrab oladi ham-

da xalqaro tashkilotlarning o'z faoliyatlarini yuritishi va vazifalarini bajarishi uchun asos hisoblanadigan ustavlarida mustahkamlangan tamoyillarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, u xalqaro tashkilotlar va davlatlar o'rtasida diplomatik munosabatlar o'rnatish tartiblarini va xalqaro tashkilotlarning vakilligi bilan bog'liq masalalarni belgilaydi.

Bundan tashqari, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi xalqaro munosabatlarning turli jihatlarini, jumladan, xalqaro konferensiyalarda ishtirok etish, xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi ekspert maslahatlashuvlari va xalqaro shartnomalar imzolash jarayonlarini tartibga soladi hamda u xalqaro tashkilotlarning a'zo davlatlar hududidagi diplomatik vakillarining daxlsizligini kafolatlaydi va ularning jinoyi ta'qibdan immunitetini ta'minlaydi.

Davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlarni xalqaro-huquqiy tartibga solishga yangicha yondashuvni xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi doirasida belgilash ushbu sohadagi xalqaro huquq normalarini kodifikatsiya qilishga imkon yaratib, norma, prinsip va huquqiy munosabatlarning izchil rivojlanishiga xizmat qiladi. Xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi nafaqat umumiy xalqaro-huquqiy tizimda, balki O'zbekiston Respublikasi xalqaro huquq doktrinasida ham munosib o'rin egallab, uning mavjudligi va samaradorligi mustaqil tartibga solish predmeti, manbalari, subyektlari, normalari va tartibga solish usullari bilan asoslanadi.

Ushbu yondashuvning respublikamiz uchun dolzarbligi Markaziy Osiyoda asosiy geosiyosiy o'rinni egallagan O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosiy faoliyatining ko'p tomonlama vektorining mavjudligi bilan bog'liq. O'zbekiston 100 dan ortiq xalqaro tashkilotlarning a'zosi bo'lib, mamlakatimiz turli xil ko'p tomonlama hamkorlik tuzilmalari bilan o'zaro sheriklik aloqalarini rivojlantirmoqda. O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi yildan yilga yanada kengayib borayotgani sababli, xalqaro tash-

kilotlarning O'zbekistondagi vakolatxonalari va O'zbekistonning xalqaro tashkilotlardagi vakolatxonalari diplomatik maqomini yanada batafsilroq reglamentatsiya qilish masalasi dolzarb bo'lmoqda.

O'zbekiston BMT va uning Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Xalqaro mehnat tashkiloti, Jahon intellektual mulk tashkiloti, YUNESKO, FAO, XMT, Jahon banki, MAGATE kabi ixtisoslashgan muassasalari hamda boshqa ko'plab tashkilotlar faoliyatida o'z ishtirokini yanada faollashtirdi. 2018-yil noyabr oyida O'zbekiston Xalqaro migratsiya tashkiloti (XMT)ga to'laonli a'zo bo'ldi va Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) bilan samarali hamkorlik o'rnatdi.

So'nggi yillarda O'zbekistonning Turkiy davlatlar tashkiloti (TDT) bilan hamkorligi izchil mustahkamlanib, yangi bosqichga ko'tarildi. 2019-yil 15-oktyabrda Boku sammitida O'zbekiston tashkilotga to'laonli a'zo sifatida qo'shildi. 2021-yilda tashkilot nomi Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashidan Turkiy davlatlar tashkilotiga o'zgartirildi. 2022-yilda O'zbekiston TDTga raislik qilib, yuzdan ortiq tadbirlarga mezbonlik qildi va muhim tashabbuslar ilgari surildi. Samarqanddagi sammit esa raislik davridagi eng yorqin voqea sifatida e'tirof etildi.

So'nggi yillarda O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi ko'p qirrali hamkorlik jadal rivojlanmoqda. 2021-yildan O'zbekiston GSP+ tizimi doirasida benefitsiar mamlakat sifatida Yevropa bozoriga bojsiz kirish imkoniyatiga ega bo'ldi. 2024-yil dekabrda O'zbekiston hukumati ushbu imtiyozli rejimni yana 10 yilga uzaytirish va tovarlar ro'yxatini kengaytirish taklifi bilan chiqdi. Xususan, 2025-yil 4-aprel kuni o'tkazilgan "Markaziy Osiyo – Yevropa Ittifoqi" sammiti ikki tomonlama hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqdi. Unda energetika, ekologiya, transport, "yashil" iqtisod va raqamli rivojlanish sohalaridagi hamkorlikka doir tashabbuslar ilgari surildi.

Qayd etish lozimki, xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqiga bag'ishlangan tadqiqot-

lar, jumladan, davlatlarning xalqaro tashkilotlardagi hamda xalqaro tashkilotlarning davlatlar yoki boshqa xalqaro tashkilotlardagi vakolatxonalari, xalqaro konferensiyalardagi delegatsiyalarning maqomi, ularning ichki va tashqi huquqiy maqomi, daxlsizligi va imtiyozlari kabi masalalarni tartibga solishni talab etadi. Shu bois bu yo'nalishda chuqur ilmiy-amaliy va fundamental tadqiqotlar o'tkazish, ularni huquqiy amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyatga ega.

Xulosalar

Zamonaviy xalqaro munosabatlarni tartibga solishning asosiy vositasi xalqaro huquq bo'lib, unga muvofiq xalqaro huquqning subyektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar diplomatik va konsullik huquqi doirasida tartibga solinadi.

Diplomatik va konsullik huquqi normalarining amaliy samaradorligi davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlari o'rtasidagi aloqalarning barqarorligi va teng huquqliligini kafolatlaydi hamda ularning mutanosib hamkorligiga yordam beradi.

Hozirgi kunda diplomatik va konsullik huquqi tizimi quyidagi to'rtta kichik tarmoqning birligiga asoslanadi: diplomatik huquq, konsullik huquqi, maxsus missiyalar huquqi va xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi.

Globalashuv davrida xalqaro huquq tizimida diplomatik va konsullik huquqi hamda xalqaro tashkilotlar huquqi doirasida yangi kichik tarmoq – davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning o'zaro xalqaro munosabatlarini xalqaro-huquqiy tartibga soladigan xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi shakllandi. Ushbu

yangi yondashuvlarning xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi doirasida belgilanishi mazkur sohadagi manbalarni kodifikatsiya qilish imkoniyatini yaratadi, pirovardida esa ushbu sohadagi norma, prinsip va huquqiy munosabatlarning izchil rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi diplomatik va konsullik huquqining nisbatan yosh, biroq jadal rivojlanayotgan tarmog'i bo'lib, u tarmoqlararo xususiyatga ega. U xalqaro tashkilotlar huquqi va diplomatik-huquqiy munosabatlar o'rtasidagi bog'liqlikni namoyon etadi. Xalqaro tashkilotlar, ularning ta'sis organlari faoliyati, qarorlar qabul qilish mexanizmi va vakolatlar taqsimoti, shuningdek, xalqaro tashkilotlar va a'zo davlatlar o'rtasida tuziladigan xalqaro shartnomalar, kelishuvlar va memorandumlar, xalqaro tashkilot mansabdor shaxslari va xodimlarining xizmat majburiyatlari, intizomiy va huquqiy javobgarlik masalalarini tartibga solishi sababli, ushbu institutlar xalqaro tashkilotlar huquqiga tegishlidir.

Xalqaro tashkilotlarda davlatlarning va xalqaro tashkilotlarning davlatlardagi vakolatxonalarining huquqiy maqomi, vakolatxonalar va ularning xodimlarining immunitet va imtiyozlari, xalqaro tashkilotlarning bosh qarorgohlarini joylashtirish to'g'risidagi kelishuvlar, ularning ichki qonunchilik bilan o'zaro munosabati, mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorligi, shuningdek, davlatlarning xalqaro tashkilotlardagi doimiy kuza-tuvchi missiyalari, xalqaro tashkilot organlari va konferensiyalardagi delegatsiyalar ishtirok etishiga oid masalalar diplomatik va konsullik huquqi doirasida tartibga solinadi.

REFERENCES

1. International Organization. Available at: <http://education.nationalgeographic.org/resource/international-organization/>
2. Samkharadze D.G. Rol' mezhdunarodnykh organizatsiy v sovremennykh mezhdunarodnykh otnosheniyakh [The role of international organizations in modern international relations]. *International Public and Private Law*, 2007, no. 2.

3. Tunkin G.I. Teoriya mezhdunarodnogo prava [Theory of International Law]. Moscow, 2000, p. 268.
4. Abashidze A.X., Chistokhodova I.A. Diplomaticeskoye i konsul'skoye pravo [Diplomatic and Consular Law]. Moscow, RUDN Publ., 2015, p. 260.
5. Kokhnenko O. K voprosu o statute prava mezhdunarodnykh organizatsiy v sisteme prava [On the status of the law of international organizations in the legal system]. *Journal of International Law and International Relations*, 2011, no. 3, p. 9.
6. Guliyev A.D. Mezhdunarodno-pravovoy kontekst vneshnikh snosheniy v usloviyakh globalizatsii [International legal context of foreign relations in the context of globalization]. National Aviation University Publ., 2011, pp. 609–634.
7. Maksudov M.M. Mezhdunarodno-pravovoy status postoyannykh predstavitel'stv gosudarstv pri mezhdunarodnykh organizatsiyakh universal'nogo kharaktera [International legal status of permanent missions of states to international organizations of a universal nature]. Moscow, RUDN University named after Patricia Lumumba Publ., 1984.
8. Guliyev A.D. Pravo zovnishnikh znosin [Foreign Relations Law]. NAU Publ., 2012, p. 488.
9. Xalqaro ommaviy huquq [Public International Law]. Tashkent, Lesson Publ., 2020, p. 740.
10. Ago R. International Organisations and their Functions in the Field of Internal Activities of States. *Nordic Journal of International law*, 1957, no. 27, pp. 1–18.
11. Lukashuk I.I. Mezhdunarodnoye pravo. Osobennaya chast [International Law. Special Part]. Moscow, Walters Kluwer Publ., 2010, p. 544.
12. Repetskiy V.M. Diplomaticeskoye i konsul'skoye pravo [Diplomatic and consular law]. Krasnodar, Knowledge Publ., 2006, p. 372.
13. Timchenko L.D. Mezhdunarodnoye pravo [International law]. Krasnodar, 2007.
14. Kuznetsov V.I., Tuzmukhamedov B.R. Mezhdunarodnoye pravo [International law]. Moscow, Norma: Infra-M Publ., 2010, p. 720.
15. Iskevich I.S., Podol'skiy A.V. Diplomaticeskoye i konsul'skoye pravo [Diplomatic and consular law]. Tambov, Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Professional Education TSTU Publ., 2014, p. 136.
16. Matveeva T.D. Mezhdunarodnoye pravo [International law]. Moscow, Yurait Publ., 2022, pp. 5, 438.
17. Ganyushkin B.V. Diplomaticeskoye pravo mezhdunarodnykh organizatsiy. Pravovoe polozhenie predstaviteley gosudarstv pri mezhdunarodnykh organizatsiyakh, v ikh organakh i na mezhdunarodnykh konferentsiyakh [Diplomatic law of international organizations. Legal position of state representatives at international organizations, in their organs and at international conferences]. Moscow, International relations Publ., 1972, p. 192.
18. Pustovalova N.V. Mezhdunarodno-pravovye i natsionalno-pravovye aspekty konsul'skoy deyatel'nosti [International legal and national legal aspects of consular activities]. Abstract of thesis. Ph.D. legal Sci., Moscow, 2003.
19. Raxmanov Sh.N. Diplomaticeskoye pravo mejdunarodnykh organizatsiy: sovremennaya doktrina i praktika Respubliki Uzbekistan [Diplomatic Law of International Organizations: Modern Doctrine and Practice of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Baktria Publ., 2022, p. 224.
20. Rahmonqulov H. Huquq tizimi va uning sohalari [The legal system and its branches]. Tashkent, Institute of Philosophy and Law Publ., 2005, p. 3.
21. Nefyodov B.I. Katekhizis aspiranta kafedry mezhdunarodnogo prava [Catechism of a postgraduate student of the Department of International Law]. Moscow, MGIMO-University Publ., 2018.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 2-SON

VOLUME 5 / ISSUE 2 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.2.